

Svensk gymnasial yrkesutbildning – en framgångsfaktor?

”Svensk gymnasial yrkesutbildning: - en framgångsfaktor för en effektiv övergång från skola till arbetsliv eller kejsarens nya kläder?” Alexandru Panican & Enni Paul

Uppdragsgivare: Forte + ESF

Syfte: bilda ett sammanhållet kunskapsläge över yrkesutbildning för att stärka den svenska gymnasiala yrkesutbildningen

Forskningsrapporten omfattar 2 delstudier:

- **delstudie 1: kunskapssammanställning över forskning om gymnasial yrkesutbildning sedan 2011 då den senaste omfattande gymnasiereformen (Gy11) sjösattes**
- **delstudie 2: litteraturöversikt över satsningar (samverkan omfattande institutionella arrangemang mellan parter) på regional & lokal nivå för att förbättra utbildningen**

Svensk gymnasial yrkesutbildning – en framgångsfaktor?

Delstudie 1 – kunskapssammanställning (forskning sedan Gy11)

systematisk översikt: vetenskapliga texter, statliga publikationer, utredningar (330 källor) + statistik (nov. 2018)

(i) Har matchningen mellan yrkesutbildning och arbetslivets behov förbättrats i spåren av GY11? Svarar yrkesutbildningen mot branschernas kompetensförsörjning?

(ii) Hur tar utbildningsinnehållet form som en efterföljd av Gy11? Hur har apl utvecklats? Hur har ämnesintegrerat arbete utvecklats?

(iii) På vilket sätt har rekryteringen breddats som en följd av Gy11? Har jämställdheten förbättrats genom att yrkesvalen för kvinnor och män breddats?

(iv) Har yrkesutbildningens attraktionskraft ökat?

(v) På vilket sätt har eleverna fått jämlika möjligheter till att göra ett gymnasieval?

Svensk gymnasial yrkesutbildning– en framgångsfaktor?

(i) Har matchningen mellan yrkesutbildning och arbetslivet förbättrats i spåren av Gy11?

- **Flera elever avslutar gymnasieutbildningen med examen inom 3 år/förväntad tid.**

Tabell 1. Andel elever på yrkes- respektive högskoleförberedande program som slutför skolan med gymnasieexamen inom 3 år, startår 2011-2014 och examensår 2014-2017. Källa: Skolverket (2018) (startår 2015/examen 2018: 76,1%)

	Startår 2011 / examen 2014	Startår 2012 / examen 2015	Startår 2013 / examen 2016	Startår 2014 / examen 2017
Nationella program	71,4	73,7	74,2	75,2
Yrkesprogram	66,6	69,9	70,8	71,8
Högskoleförberedande program	73,8	75,5	75,8	76,8

- **Antal och andel yrkes elever som läser en lärlingsutbildning har ökat sedan Gy11:**
från 1 340 lärlingar elever läsåret 2011/12 till 10 201 läsåret 2017/18 (dock motsvarar ej regeringens mål om 30 000 lärlingar fram till 2014/15)

Tabell 2. Antal lärlingar samt andel lärlingar av samtliga yrkes elever på gymnasial nivå, läsåren 2011/12 – 2017/18.
Källa: Skolverket (2018)

	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18
Antal lärlingar	1 340	3 412	5 990	7 270	8 372	9 338	10 201
Andel lärlingar	3,2	4,5	5,6	7,3	8,8	9,9	10,1

Lsåret 2018/19: 12 400 (12%)

Alexandru Panican

Svensk gymnasial yrkesutbildning – en framgångsfaktor?

- **Yrkeselever är bättre rustade för en etablering jämfört med elever som läser ett högskoleförberedande program men som inte fortsätter studera på högskolenivå**
- **Lärlingseleverna uppvisar bättre anställningsbarhet i termer av att vara i någon form av anställning ett år efter studier än yrkeselever som har gått en skolförlagd utbildning**

Slutsats: Gy11 har lett till förbättringar

Svarar den förändrade yrkesutbildningen mot branschernas kompetensförsörjning?

- **Nej - för få yrkeselever + utbildningsinnehållet motsvarar inte branschernas efterfråga på kompetens. Branscherna har samtidigt svårt att förklarar vad de efterfrågar.**

Slutsats: yrkesutbildningen svarar ej mot branschernas kompetensförsörjning trots Gy11s syfte att ge utbildningen en karaktär av färdigutbildning & forma den till att bli mer avnämarstyrd för att underlätta övergången skola-arbetsliv

Svensk gymnasial yrkesutbildning– en framgångsfaktor?

(ii) Hur tar utbildningsinnehållet form som en efterföljd av Gy11?

- **Yrkesdidaktisk forskning har ökat men är fortfarande underdimensionerad**
- **Särskilt saknas forskning om hur kunskapsinnehåll tar form i yrkesutbildning, jämförande studier inom och mellan program samt mellan länder, studier om samverkan skola-arbetsliv. Vissa program inte alls el. mycket lite beforskade (t.ex. VVS- och fastighetsprogrammet, Hotell och turism)**
- **Forskning om gymnasiegemensamma ämnen uppvisar liknande bild som innan Gy11: yrkeselever erbjuds ett reducerat kunskapsinnehåll i gymnasiegemensamma ämnen trots att forskning visar att yrkeseleverna är intresserade av ämnesinnehållet om det formas på ett för eleverna meningsfullt sätt**

Hur har den arbetsplatsförlagda utbildningsdelen utvecklats?

Flera problemområden består i Gy11:

- **Organisatoriska svårigheter:** yrkesläraren blir ofta ensam ansvarig för apl, svårigheter att få till stånd långsiktig samverkan mellan skolor och arbetsplatser
- **Yrkeskunnande och bedömning:** lärare, handledare och elever har olika uppfattningar om vad som ska bedömas och vad som är centralt yrkeskunnande. Tendens att det är skriftliga skoluppgifter snarare än praktiskt kunnande under apl som bedöms. Svårt att garantera att alla elever får tillgång till djup och bredd under apl.

Alexandru Panican

Svensk gymnasial yrkesutbildning– en framgångsfaktor?

Hur har ämnesintegrerat arbete utvecklats?

Ämnesintegrering är i liten grad beforskat både innan och efter Gy11, därför svårt att dra slutsatser om hur det utvecklats.

Utmaningar tycks bestå i Gy11 som handlar om:

- att organisatoriskt stöd för samverkan mellan olika lärarkategorier ofta saknas
- yrkeslärare och gymnasiegemensamma lärare känner sällan till beröringspunkter mellan sina ämnen
- de-kontextualiserad undervisning av innehåll i gymnasiegemensamma ämnen, trots möjlighet till kontextualisering i yrkesområdet genom samverkan över ämnesgränser

Slutsats: Förutsättningar för ämnesintegrering har inte förbättrats i Gy11. Apl i Gy11 brottas med liknande svårigheter som APU i Lpf94.

Alexandru Panican

Svensk gymnasial yrkesutbildning– en framgångsfaktor?

(iii) På vilket sätt har rekryteringen breddats som en följd av Gy11?

Ambitionen - klasstillhörighet ska inte avgöra studie- och yrkesval. Men:

- **den egna sociala bakgrunden utgör en avgörande faktor i skolsystemet**
- **kopplingen mellan klasstillhörighet och vald inriktning på gymnasial nivå fortsätter vara tydlig och följer ett traditionellt mönster (arbetarklassbakgrund/yrkesutbildning – stark klasssegregering)**
- **utbildningsinnehållet i yrkesutbildning följer en horisontell kunskapsform (vardagskunskap av kontextuell & informell karaktär) som har förstärkts sedan Gy11 (fokuserar anställningsbarhet)**

Alexandru Panican

Svensk gymnasial yrkesutbildning– en framgångsfaktor?

Samtidigt:

- den sociala snedrekryteringen har minskat på samtliga yrkesprogram sedan Gy11
- yrkeselever med föräldrar med högst gymnasial utbildning minskat varje år sedan 2011/12. Mest positiva utvecklingen: Industritekniska programmet (andelen föräldrar högst gymnasial utbildning uppgick till 67,2% 2011/12 & sjönk till 57,5% 2017/18 – 56,3% 2018/19)
(tesen om att borttagandet av högskolebehörighet från yrkesutb. sorterar bort barn från medelklassen?)

Motsägelsefullt? Nej

Forskningen betonar innehållet i utbildningen (isärhållandet mellan programmen där yrkeseleverna formar missgynnad grupp genom nischinriktad kunskap) medan statistiken fokuserar kopplingen mellan social bakgrund & val av utbildning

Slutsats: Gy11 innebär både (statistiska) förbättringar & försämringar (Gy11 främjar kunskapsmässigt reproduktion av samhällsklass)

Svensk gymnasial yrkesutbildning– en framgångsfaktor?

Har jämställdheten inom yrkesutbildning förbättrats genom att yrkesvalen för kvinnor och män breddats sedan Gy11?

- **statistisk & forskningsresultat visar att könsfördelningen på yrkesprogram är extrem sned, följer ett traditionellt mönster av könstypiska utbildningsval, yrkesutbildningen förstärker befintliga könsstrukturer**

Män: VVS- och fastighetsprogrammet 96,9 procent, El- och energiprogrammet 96,8 procent, Bygg- och anläggningsprogrammet (91,4 procent)

Kvinnor: Hantverksprogrammet (94,4 procent), Vård- och omsorgsprogrammet (79,3 procent), Hotell- och turismprogrammet (76,8 procent)

- **den ojämna könsfördelningen är mycket hög på nästan samtliga yrkesprogram**

Slutsats: Gy11 förmår inte bryta reproduktionen av könssegregering

Svensk gymnasial yrkesutbildning– en framgångsfaktor?

(iv) Har yrkesutbildningens attraktionskraft ökat sedan Gy11? Nej, tvärtom!

- **andelen som valde yrkesprogram i första hand har minskat:**
 - läsåret 2011/12 (41,1%)
 - läsåret 2017/18 (37,1%)
 - läsåret 2018/19 (36,4%)
- **andelen behöriga förstahandssökande minskat:**
 - läsåret 2011/12 (81%)
 - läsåret 2017/18 (71,3%)
 - läsåret 2018/19 (69%)
- **antal & andel elever på yrkesutb. i årskurs 1 har minskat:**
 - läsåret 2011/12: 41 725 elever / 31,4%
 - läsåret 2017/18: 33 547 elever / 24%
 - 8 1 78 elever / - 7,4 %
 - läsåret 2018/19: 36 388 elever / 26%
- **andel yrkeselever under ett läsår på alla årskurser i förhållande till samtliga inskrivna**
 - läsåret 2011/12: 31,4%
 - läsåret 2017/18: 27,2% (rekordlåg)
 - läsåret 2018/19: 28,1%
 - 35% (2007/2008) - 43% slutet på 1990-talet - 70% början av 1980-talet

Alexandru Panican

Svensk gymnasial yrkesutbildning– en framgångsfaktor?

(v) På vilket sätt har eleverna fått jämlika möjligheter till att göra ett gymnasieval?

- **införandet av skolpeng och fritt skolval, reform som gick fortare & längre än i andra länder, har skapat ett decentraliserat utbildningslandskap med inslag av marknadslogik: skolor blir säljare & elever köpare (skolmarknad)**
- **genom det fria skolvalet: frångå kopplingen till social & etnisk bakgrund
underlätta heterogena elevsammansättningar
möjliggöra valalternativ för att förbättra anpassningen till
elevernas önskemål & behov
främja allas lika rätt till god utbildning**

Gy11 - kontrollera även att programmet ger högskolebehörighet, om ej nödvändiga tillval

- **Högstadiееleverna: huvudrollen & huvudansvaret för val av utbildning & huvudman**

Alexandru Panican

Svensk gymnasial yrkesutbildning– en framgångsfaktor?

**Slutsatser gällande jämlika möjligheter till att göra ett gymnasieval:
ökad skolegregation, försämrad kvalitet i undervisningen,
bristande likvärdighet, förstärkt ojämlikhet kopplad till elevens
klasstillhörighet, boendeförhållanden, föräldrars utbildningsnivå,
inkomst & etableringsgrad & status på arbetsmarknaden.**

Gy11 förstärker problematiken

Några iakttagelser gällande forskning

- **pratar med en röst: Gy-11 ett misslyckande**
- **forskning om etnicitet, sexualitet & funktionshinder är i mycket liten grad genomförd**
- **analyser av jämställdhet utgår från två könskategorier: manligt & kvinnligt för att ringa in skillnader. Risk reproducera binärt könssystem förankrat i heteronormativitet**
- **klassperspektiv riskerar företräda medelklassens syn på kunskap (ej hittat forskning om negativa aspekter med medborgerlig fostran i yrkesutbildning)**
- **nästan all forskning - kvalitativ + Bernsteins teori dominerande teoretisk referensram**

Fria skolvalet – den mest avreglerade skolmarknaden

Studie- och yrkesvägledare: rådgivare, vägledare och/eller mäklare?

Ideologisk omvandling: från solidaritet & jämlika förutsättningar (samma möjligheter till utveckling) till valfrihet i förverkligandet av det egna livsprojektet

- välja utbildning (inriktning, huvudman), pensionsfond, vård- och omsorgsformer...

Ledorden: decentralisering, effektivisering, avreglering, marknadsanpassning

Gymnasiemarknad – skolor får rollen som marknadsaktör med elever som kunder

Ökade valmöjligheter - sätta sig in i & värdera alternativ (vad vill eleven & vad är möjligt)

SYV (karriärvägledare?):

- **höga förväntningar i ett decentraliserat system, ansvaret på rektor eller SYV gällande kvalité, utförande & upplägg. Ingen tydlig arbetsbeskrivning på hur de bör arbeta**
- **oro - ambitionsnivå möts inte med resurser (tid!) för att förverkliga uppdraget**
- **visa hög grad av flexibilitet för att möta elevernas möjligheter/önskemål + föränderliga krav i arbetslivet + omfattande information genererad av den ökade valfriheten**

Hur skaffa allt den kunskap som krävs för att reda ut vad som erbjuds på gymnasietmarknaden?

Hur uppdaterar man sig?

Elever har svårt att skilja mellan information & reklam, förhålla sig neutral till den marknadsföring som görs?

Alexandru Panican

Forskning om studie- och yrkesvägledare

- **Elever efterfrågar en snäv studie- och yrkesvägledning - en personlig vägledning som hjälper utifrån egna unika förutsättningar/möjligheter/önskemål**
- **Vägledningen ej löpande-band verksamhet. Olikhet – elever som oroar sig inför valet, som inte kan, vill eller orkar söka**
- **Det krävs kompetens & professionalitet, vägledningen beroende på elevens socioekonomiska förhållanden, etnicitet, kön samt mognadsnivå**

/.../ allt från superakademiker till ungar med föräldrar som varken pratar svenska eller kan läsa och skriva. Så jag har ju ingen aning om vem det är som kommer in genom dörren /---/ så jag får ju först känna av, vara flexibel och lägga upp samtalet efter det. En del barn är redan på högskolan i tankarna och vill prata meritpoäng och vilka gymnasieprogram som leder till vad. Andra ungar är fortfarande på praon mentalt och har inte ens börjat tänka på gymnasievalet när vi träffas

- **Nytt: elever som har betyg att bli antagna på vilket program de vill får svårt att bestämma sig (oavsett val – vad väljer jag bort?)**

Ändrad roll:

**Studie- och yrkesorientering (SYO) - studie- och yrkesvägledning (SYV)
från orientera (informationsförmedling) till vägleda (breddare uppdrag, mer aktiv roll)**

- **Vägleda – förväntningar på att bli guidad & även bli mäklare (avkrävs en åsikt om inriktning & huvudman)**
- **Agera på en kvasimarknad: å ena sidan ett manifest uppdrag att stödja elever i gymnasievalet, å andra sidan ett latent uppdrag att förse gymnasieutbildningar med lämpliga elever (fast förhålla sig objektivt framförallt gällande val av huvudman/skola)**
- **Den ökade valfriheter - SYV blir en mellanhand mellan köpare & säljare
Hur hantera den oreglerade vägledaruppdraget & (den ofrivilliga) mäklarrollen?
(SOU 2019:4 – nytt obligatorisk moment, framtidsval)**